

Jakość w statystyce

Doskonalenie jakości statystyki najważniejszym zadaniem służb statystycznych

- Wstęp

Ewolucja pojęcia jakości w statystyce publicznej przed i po transformacji gospodarczej

Kryteria jakości i ich funkcjonowanie w polskiej statystyce publicznej

Zarządzanie jakością na szczeblu strategicznym i operacyjnym

Standardy jakości

Narzędzia wykorzystywane w zarządzaniu jakością

Kształtowanie zachowań projakościowych

Podsumowanie

Doskonalenie jakości statystyki najważniejszym zadaniem służb statystycznych

Autor: Jolanta Szutkowska, GUS

W warunkach zmian w otoczeniu gospodarczym, społecznym i środowiskowym efektywna adaptacja do nowych potrzeb informacyjnych staje się koniecznością, a zapewnienie wiarygodnych, obiektywnych danych najważniejszym zadaniem służb statystycznych.

Niniejszy rozdział stanowi próbę odpowiedzi na pytanie, jak złożone i kompleksowe jest zadanie poprawy jakości statystyki, które staje się priorytetowym celem służb statystycznych. Przedstawione zostaną w nim: ewolucja pojęcia i działań z zakresu doskonalenia jakości w GUS. Przez GUS należy rozumieć resort statystyki publicznej przed i po transformacji gospodarczej, komponenty (kryteria) jakości i ich funkcjonowanie w statystyce publicznej, elementy zarządzania jakością na szczeblu strategicznym i operacyjnym oraz standardy i narzędzia poprawy jakości odgrywające istotną rolę w tym zarządzaniu, zmiany w kulturze organizacji GUS i w zachowaniach statystyków, w związku z wdrażaniem narzędzi służących doskonaleniu jakości badań statystycznych.

Ewolucja pojęcia jakości w statystyce publicznej przed i po transformacji gospodarczej.

Jakość definiowana jest — według normy ISO 8402—1986 jako ogół cech i właściwości produktu lub usługi, które decydują o zdolności zaspokojenia potrzeb zadeklarowanych lub domyślnych. Z kolei norma ISO 9000 określa jakość produktu statystycznego jako stopień, w jakim zespół istotnych cech produktu spełnia wymagania (Podręcznik, 2009). Przytoczone powyżej definicje jakości są ze sobą powiązane, ponieważ wskazują na konieczność istnienia zespołu cech produktu, które powinny spełniać wymagania — potrzeby użytkowników. Coraz większego znaczenia nabierają rozpoznanie i analiza potrzeb użytkowników i uwzględnienie ich w praktyce statystycznej.

Definicja jakości dostosowana do potrzeb statystycznych uwzględnia różne jej kryteria/komponenty. Jakość w statystyce jest charakteryzowana przez

6 komponentów Art. 12 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady nr 223/2009 na temat statystyki

europejskiej określa definicje poszczególnych komponentów jakości., które obejmują:

1. przydatność (zgodność z potrzebami)
2. dokładność
3. terminowość i punktualność
4. dostępność i przejrzystość
5. porównywalność
6. spójność.

Przy ocenie jakości badań statystycznych uwzględnia się również koszty i obciążenia, jakie związane są z tworzeniem statystyk oraz zagadnienia poufności, transparentności i bezpieczeństwa danych.

Należy zauważyć, że odkrywanie roli różnych komponentów jakości w statystyce i rozpoznanie ich znaczenia przy tworzeniu informacji statystycznej następowało stopniowo. Było uzależnione od uwarunkowań gospodarczych oraz ich wpływu na potrzeby informacyjne. W gospodarce planowanej centralnie nie zwracano uwagi na funkcjonowanie rachunku ekonomicznego i odpowiednie gospodarowanie zasobami finansowymi, materialnymi i osobowymi. Zasada efektywności gospodarowania nie odgrywała istotnej roli, z powodu braku mechanizmów rynkowych. Dane statystyczne miały charakter bierny, ponieważ nie wpływały zasadniczo na decyzje o rozwoju społeczno-gospodarczym. Podstawą działania był plan centralny.

Analiza jakości danych wiązała się głównie z korektą błędów, poprzez stosowanie założeń kontrolnych sprawdzających zależności arytmetyczne i logiczne między danymi statystycznymi, ich kompletność i dokładność. Zwracano uwagę głównie na analizę błędów nielosowych, ponieważ w tym okresie dominowały badania pełne. Wśród błędów nielosowych wyróżniano błędy: pokrycia (jakość operatów do badań), pomiaru (czytelność i przejrzystość kwestionariusza, ocena pracy statystyków i respondentów, rodzaj metody zbierania danych), przetwarzania, braków odpowiedzi i założeń badania.

Analiza błędów w badaniach statystycznych nie była skomplikowana, ale ze względu na brak automatyzacji była pracochłonna. Po pierwsze, wykaz podmiotów do badań gospodarczych, mający wpływ na występowanie błędów pokrycia w operatach, nie zmieniał się w długich okresach z powodu stabilności funkcjonowania przedsiębiorstw, które w gospodarce planowanej centralnie miały bezpieczne warunki produkcji i rozwoju. Po drugie, błędy wynikające z budowy kwestionariusza i instrukcji korygowano stopniowo, na podstawie uwag zgłaszanych przez respondentów. Nie istniały jednak tak duże, jak obecnie możliwości poprawy kwestionariusza pod względem graficznym. Po trzecie, respondenci charakteryzowali się doświadczeniem w przygotowaniu sprawozdawczości dla potrzeb statystyki gospodarczej z powodu stabilności zatrudnienia, małej rotacji kadr i powtarzalności tematycznej sprawozdań statystycznych. Po czwarte, statystycy utrzymywali stały kontakt z dostawcami danych, wśród których dominowały duże przedsiębiorstwa państwowe mające pozycję monopolistyczną na rynku. Rzadko występowało zjawisko „trudnego respondenta” odmawiającego wypełnienia kwestionariusza czy brak kontaktu z jednostką z powodu nieaktualnych danych adresowych. Posiadana przez statystyków i respondentów wiedza nie wymagała ciągłego jej uzupełniania. Po piąte, formularze i kwestionariusze miały formę papierową i były zbierane metodą pocztową. Dane przetwarzane były w ośrodkach obliczeniowych i odznaczały się wysoką kompletnością. Błędy braków odpowiedzi miały charakter marginalny, ze względu na motywację jednostki sprawozdawczej do wywiązywania się z obowiązków sprawozdawczych. Niemniej jednak częstą przyczyną braku odpowiedzi w badaniach było zaginięcie kwestionariusza podczas przesyłki pocztowej.

Stopniowo najbardziej pracochłonną fazą w badaniu statystycznym stała się faza przetwarzania danych. W celu zwiększenia wydajności pracy statystyków i poprawy jej jakości, konieczne stało się wdrażanie automatyzacji i informatyki do produkcji statystycznej.

Automatyzacja przetwarzania danych z wykorzystaniem informatyki oraz zastosowanie metod reprezentacyjnych w badaniach statystycznych spowodowały wzrost zatrudnienia ekspertów ds. informatyki i statystyki matematycznej w służbach statystyki publicznej. Bardzo duży wkład w poprawę jakości badań statystycznych, w tym zwłaszcza w zakresie rozwoju statystyki matematycznej i badań reprezentacyjnych miała Komisja Matematyczna GUS.

„Komisja Matematyczna GUS działała przez 44 lata (od 1950 r. do 1993 r.) jako organ doradczy i opiniodawczy Prezesa GUS w zakresie wdrażania i stosowania w praktyce statystycznej metod matematyczno-statystycznych. Pierwszym przewodniczącym Komisji był prof. Stefan Szulc, pierwszy Prezes GUS po II wojnie światowej. Nazwa Komisji uległa zmianie. Początkowo była to Komisja do Spraw Statystyki Matematycznej i zajmowała się głównie badaniami reprezentacyjnymi w GUS. Stopniowo jednak rozszerzał się zakres jej działania i obejmował także inne dziedziny zastosowań metod matematyczno-statystycznych nie tylko w GUS” (Kordos, 2012).

Dalszy rozwój prac badawczych związanych z doskonaleniem metodologii i jakości badań statystycznych nastąpił wraz z utworzeniem Zakładu Badań Statystyczno-Ekonomicznych — ZBSE (1965—2004) oraz Ośrodka Badawczo-Rozwojowego Statystyki — OBRS (1972—2001). Jednostki te prowadziły działalność badawczą przede wszystkim w zakresie statystyki teoretycznej i stosowanej, ekonometrii, modelowania ekonomicznego, rachunków narodowych. Przygotowywały ekspertyzy dla centralnych urzędów administracji państwowej.

Kolejna istotna zmiana, która miała wpływ na poprawę jakości danych statystycznych to rozwój współpracy statystyków z informatykami. Zbierane na formularzach dane statystyczne były zapisywane na kartach dziurkowanych, a następnie na nośnikach magnetycznych. Znaczące usprawnienia w metodach przetwarzania danych następowały zazwyczaj w okresie spisów powszechnych, np. Powszechny Spis Ludności i Mieszkań w 1978 r. został opracowany po raz pierwszy na podstawie danych zarejestrowanych na taśmach magnetycznych. Kolejne usprawnienia w przetwarzaniu danych związane były z wprowadzeniem techniki TELZIS (telegraficzne zbieranie informacji sprawozdawczych) i optycznego odczytu danych opartego na skanowaniu formularzy (Scan-Data 2250). W związku ze stopniowym wdrażaniem automatyzacji dalszemu doskonaleniu ulegały metody walidacji danych statystycznych, szczególnie na etapie ich przetwarzania.

Przekształcenie systemu gospodarczego w gospodarkę rynkową spowodowało wzrost zapotrzebowania na informację statystyczną, której kluczowym kryterium jakościowym stała się nie tylko dokładność danych (analiza błędów losowych i nielosowych), ale również ich przydatność, terminowość i inne kryteria jakości. W 1990 r. przed Komisją Matematyczną stanęło nowe zadanie związane z transformacją polskiej statystyki. „Wiadomo było, że metoda reprezentacyjna będzie stosowana w znacznie szerszym zakresie niż w poprzednim systemie gospodarczym. Pełna sprawozdawczość statystyczna została w poważnym stopniu ograniczona, planowano wprowadzić nowe badania nie tylko w statystyce społecznej, ale także w statystyce ekonomicznej. Powstały poważne problemy dotyczące nie tylko rozszerzenia prac metodologicznych w zakresie metody reprezentacyjnej, ale także pogłębionego szkolenia szerszego grona pracowników statystyki publicznej w zakresie procedur badań reprezentacyjnych i niektórych metod analiz statystycznych” (Kordos, 2012).

Rozszerzyły się także kontakty ze statystykami z innych krajów, które zaoferowały pomoc w zakresie metodologii badań statystycznych. Dla przykładu w statystyce rynku pracy przygotowano i wdrożono w tamtym okresie badania statystyczne oparte na standardach Europejskiego Systemu Statystycznego, które odzwierciedlały kształtowanie się popytu i podaży siły roboczej na rynku pracy, tj. m.in.: Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności BAEL, badanie kosztów pracy, badanie popytu na pracę, badanie struktury wynagrodzeń według zawodów. Badania te jako jedne z pierwszych zostały objęte polityką

jakości, określoną szczegółowo w tematycznych regulacjach unijnych.

Stała współpraca Komisji Matematycznej ze statystykami praktykami umożliwiła zachowanie współzależności między rozwojem teorii i praktyki.

Wiele zaleceń o charakterze usprawnień metodologiczno-jakościowych z tamtego okresu znalazło odzwierciedlenie w bieżącej praktyce statystycznej, np. prowadzenie badań wstępnych przed podjęciem badania zasadniczego, publikowanie metodologii badań, konieczność prowadzenia prac naukowo-badawczych.

Obecnie prace związane z ciągłym doskonaleniem metodologii i jakości badań są prowadzone przez organy opiniotwórczo-doradcze Prezesa GUS: Naukową Radę Statystyczną, Komisję Metodologiczną i Komisję Programową. Założenia rozwoju metody reprezentacyjnej oraz zasad poprawy jakości badań statystycznych doskonalone są w jednostce koordynacyjnej GUS wykonującej zadania o charakterze horyzontalnym (Departament Metodologii, Standardów i Rejestrów GUS według stanu organizacyjnego w 2013 r.).

Współpraca statystyków z informatykami oparta jest przede wszystkim na tworzeniu baz danych, hurtowni oraz zintegrowanego systemu informacji statystycznej. Bazy i hurtownie danych uzupełnione są o związane z nimi metadane umożliwiające korzystanie z szerokiego zakresu informacyjnego i prawidłową interpretację uzyskanych wyników.

W gospodarce rynkowej dane statystyczne, które mają charakter wiarygodny i odznaczają się odpowiednim poziomem jakości są podstawą do podejmowania decyzji społeczno-gospodarczych i budowania programów gospodarczo-społecznych prowadzących do rozwoju i poprawy życia w różnych jego sferach. Rozwój technologii teleinformatycznej stwarza warunki do doskonalenia elektronicznej metody zbierania danych w statystykach gospodarczych i stosowania wywiadów w badaniach społecznych z wykorzystaniem urządzeń elektronicznych oraz metod rejestracji danych przez rachmistrzów z wykorzystaniem komputerów podręcznych typu hand-held (metoda CAPI), wywiadu telefonicznego wspomaganego poprzez program komputerowy CATI, samospisu internetowego (metoda CAII).

Złożoność badanych zjawisk gospodarczych i społecznych, wpływ globalizacji życia na funkcjonowanie społeczeństw sprawiają, że pomiar zjawisk musi charakteryzować się podejściem systemowym, interdyscyplinarnym. Zwraca się uwagę na związki koherencyjne między zjawiskami, możliwość dokonywania porównań różnych źródeł danych i integrację badań statystycznych. W wyniku dominacji procesów rozwojowych o charakterze globalnym zwiększa się zakres informacji i ich terminowość.

Potrzebne jest wdrażanie i stosowanie standardów m.in. w zakresie definicji zmiennych, charakterystyki podmiotów objętych badaniami, klasyfikacji i list kodowych, metod w badaniach statystycznych, formatów wymiany danych.

Proste zasady kontroli oparte na kole E. Deminga (zaplanuj, wykonaj, sprawdź, popraw) wymagają zastąpienia przez zaawansowane techniki walidacyjne sprawdzające prawidłowości dla wartości odstających, zachowanie trendów w danych historycznych, umożliwiające sprawdzenie jakości wprowadzanych danych już na etapie jednostki sprawozdawczej. Dane statystyczne prezentuje się z wykorzystaniem różnych technik wizualizacji danych, z uwzględnieniem w nich trendów sezonowych lub z ich wyeliminowaniem. Wykorzystuje się techniki anonimizacji danych w celu zachowania tajemnicy statystycznej przy udostępnianiu baz danych czy dziedzinowych baz wiedzy.

Popyt na informację statystyczną wynikający z potrzeb użytkowników określa tematy prac metodologicznych. Trwają prace nad przygotowaniem szybkich szacunków z zakresu rachunków narodowych. Prowadzone są m.in. prace z rachunków satelitarnych zdrowia, ekonomicznych rachunków leśnictwa, turystyki, regionalnych ekonomicznych rachunków rolnictwa, edukacji, nauki, kultury, zdrowia, europejskich ekonomicznych rachunków środowiska, rachunków środowiskowych, rachunków energii,

rachunków pracy. Powstają opracowania dotyczące kapitału ludzkiego, kapitału społecznego, dobrobytu społecznego. o charakterze badawczo-rozwojowym i badań statystycznych. Rozwój metodologii badań odbywa się równocześnie ze zwróceniem uwagi na spełnienie przez nią określonych kryteriów jakościowych.

W warunkach gospodarki rynkowej, która wymusza zaspokojenie potrzeb użytkowników, ze zwróceniem uwagi na ograniczenia związane często z zasobami finansowymi i koniecznością ograniczenia obciążenia respondentów, statystycy spotykają się z problemem trudnego wyboru między kryteriami jakości, np. między przydatnością danych a ich dokładnością czy terminowością danych a dokładnością.

Wobec dużej ilości dostępnych danych, eliminowanie ich nadmiarowości wymaga wysokiego poziomu wiedzy i kompetencji. Istotną rolę w tym procesie odgrywa wykorzystanie potencjału źródeł administracyjnych i aktywny udział statystyków w ich projektowaniu, modyfikowaniu i wykorzystaniu dla potrzeb statystycznych. Źródła administracyjne badane są pod kątem ich integracji z badaniami statystycznymi, w celu rozszerzenia zakresu informacyjnego, zastępowania istniejących badań alternatywnymi źródłami informacji, wykorzystania do aktualizacji operatów do badań statystycznych oraz do redukcji braków odpowiedzi w badaniach poprzez zastosowanie imputacji i estymacji danych. Rozwój metod integracji danych umożliwia wzbogacenie informacji statystycznej i tworzenie statystyk wielodzielnicowych, integrację badań społecznych, integrację badań gospodarczych (np. w ramowym programie działania na rzecz integracji badań gospodarczych — FRIBS), doskonalenie i integrację operatów do badań statystycznych, uwzględnienie w nich trendów globalizacyjnych polegających na badaniu grup przedsiębiorstw. Budowany jest model produkcji statystycznej, w którym odchodzi się od traktowania każdej dziedziny statystycznej w sposób odrębny (podejście silosowe), w kierunku podejścia horyzontalnego. Prowadzone są prace z zakresu standaryzacji definicji zmiennych, klasyfikacji, modelu produkcji statystycznej w oparciu o model GSBPM (Generic Statistical Business Process Model), GSIM (Generic Statistical Information Model). Tworzona jest III generacja statystycznego systemu informacyjnego. T. Walczak (2008b) Informatyka jako czynnik rozwoju statystyki w okresie 90 lat działalności GUS, Wiadomości Statystyczne nr 11, s. 22, Research in official statistics (2013), Big data and other opportunities in Horizon 2020, Directors of Methodology Group, 27th and 28th February 2013, DIME 2013/11/ENTaki system, oparty na wykorzystaniu wspólnych baz danych, zintegrowany z systemem metainformacji, stwarzający dla użytkowników warunki bezpośredniego korzystania z zasobów informacyjnych oraz informacji opisującej te zasoby i informacje pochodne będzie miał zasadnicze znaczenie dla radykalnego podniesienia jakości i efektywności funkcjonowania statystyki (Walczak, 2008b). Pojawia się pojęcie „Big Data”, dotyczące różnych aspektów związanych z analizą dużych, różnorodnych i dynamicznie zmieniających się zbiorów danych pochodzących z różnorodnych, często niekonwencjonalnych źródeł. Następuje rozwój statystyki o charakterze eksperymentalnym (Research, 2013).

Podczas ostatniej międzynarodowej konferencji jakości w Atenach w maju 2012 r. zwrócono uwagę na wzmacnianie się następujących tendencji, które będą kształtować przyszłość jakości w statystyce publicznej (Szutkowska, 2012):

- doskonalenie metod i form zbierania danych z uwzględnieniem stosowania metody elektronicznej w badaniach gospodarczych, metody mieszanej w badaniach społecznych z wykorzystaniem CAPI, CATI, CAII,
- tworzenie warunków do przekazywania danych bezpośrednio z systemów informatycznych funkcjonujących w przedsiębiorstwach,
- wdrażanie innowacji w procesie gromadzenia danych, w tym wykorzystanie źródeł nietypowych,
- wykorzystanie źródeł administracyjnych do aktualizacji operatów statystycznych, imputacji i estymacji

- danych oraz do zastępowania nimi badań statystycznych,
- eliminowanie redundancji danych, ograniczanie obciążenia i kosztów badań poprzez integrację różnych źródeł danych,
- wykorzystanie nowych rozwiązań informatycznych w modernizacji badań w kierunku zapewnienia w jak największym stopniu automatyzacji w procesach gromadzenia i przetwarzania danych,
- wdrażanie działań standaryzacyjnych w zakresie: pojęć, metodologii, klasyfikacji, list kodowych, narzędzi pomiaru i oceny jakości, rejestrów, formatów wymiany danych,
- doskonalenie metod walidacji danych,
- opracowywanie koncepcji danych eksperymentalnych dla statystyk w rozwoju i testowania nowych metod,
- wprowadzenie etykiet jakości (labelling) dla produktów statystycznych,
- opracowanie sposobów komunikowania jakości użytkownikom danych,
- doskonalenie podejścia procesowego i działań standaryzacyjnych w ramach zmian w metodach produkcji statystycznej w oparciu o model generyczny GSBPM,
- tworzenie kompleksowego systemu metadanych statystycznych.

Podsumowując rozważania na temat zmian w podejściu do jakości w praktyce statystycznej na przestrzeni lat należy zauważyć, że stała się ona zagadnieniem pojemnym i wielowymiarowym. Przestano koncentrować się wyłącznie na wykrywaniu błędów i ich poprawianiu. Zwrócono uwagę na ocenę zdolności produktu do zaspokojenia potrzeb odbiorców-użytkowników i tworzenie poczucia satysfakcji z zaspokojonej potrzeby.

Kryzys finansowy w krajach strefy euro w ostatnich latach spowodował wzrost znaczenia działań prewencyjnych w pracach doskonalących jakość danych statystycznych. Znalazło to wyraz w różnych inicjatywach legislacyjnych podejmowanych w Europejskim Systemie Statystycznym. Komunikat Komisji nr 211 skierowany do Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie rzetelnego zarządzania jakością w statystyce europejskiej z kwietnia 2011 r. zawierał rekomendacje w zakresie standardowego zestawu procedur i narzędzi dla efektywnego zarządzania jakością w statystyce. Celem Komisji Europejskiej stało się stopniowe odchodzenie od podejścia korekcyjnego na rzecz podejścia prewencyjnego w zarządzaniu jakością w statystyce europejskiej w ogóle, a w statystyce finansów publicznych w szczególności. Zgodnie z rekomendacjami Komunikatu działania Komisji Europejskiej były ukierunkowane na dalsze wzmacnianie zarządzania europejskim systemem statystycznym oraz wdrożenie podejścia prewencyjnego, szczególnie do weryfikacji statystyki sektora instytucji rządowych i samorządowych (Communication, 2011). Zalecenia Komisji wynikające z Komunikatu znalazły swój wyraz w kolejnych działaniach podejmowanych na forum ESS, tj. w nowelizacji Europejskiego Kodeksu Praktyk Statystycznych (EKPS) z 28.09.2011 r. oraz w proponowanych zmianach do regulacji Parlamentu i Rady Europejskiej nr 223/2009 w sprawie statystyki europejskiej. Zmiany wprowadzone do Kodeksu Praktyk Statystycznych dotyczyły przede wszystkim wzmocnienia niezależności zawodowej krajowych urzędów statystycznych oraz szerszego wykorzystania źródeł administracyjnych, z uwzględnieniem roli urzędów statystycznych w ich projektowaniu i dostosowaniu do celów statystycznych. Proponowane zmiany do regulacji Parlamentu i Rady Europejskiej nr 223/2009 w sprawie statystyki europejskiej utrwalają kierunki działań zmierzające do wzmocnienia funkcji koordynacyjnej krajowych urzędów statystycznych w systemie statystycznym, wzmocnienia ich niezależności zawodowej, wykorzystania źródeł administracyjnych do celów statystycznych. W zmianach do regulacji zawarta została również propozycja przygotowania dokumentu dotyczącego zaufania do statystyki publicznej CoC (Commitments on Confidence), który powinien być podpisany przez przedstawiciela strony rządowej danego kraju członkowskiego. Instrument ten ma zapewnić

współodpowiedzialność rządu za tworzenie warunków instytucjonalnych zapewniających produkcję wiarygodnych danych i zapewnienie zaufania do statystyki publicznej. W doskonaleniu jakości w statystyce publicznej na poziomie strategicznym w Europejskim Systemie Statystycznym istotne są również, oprócz rozwiązań legislacyjnych, działania podjęte przez Sponsorship Group on Quality i Sponsorship Group on Standardisation (Final Report, 2011). Prace powyższych grup polegają na wytyczaniu kierunków działań dotyczących doskonalenia jakości na poziomie instytucjonalnym, produktu i procesu statystycznego w ramach programu zapewnienia jakości QAF (Quality Assurance Framework) oraz działań standaryzacyjnych prowadzących do efektywnej kooperacji, harmonizacji i standaryzacji w Europejskim Systemie Statystycznym. Ewolucja pojęcia jakości i jej zunifikowanie w Europejskim Systemie Statystycznym stanowiły istotny krok naprzód w uporządkowaniu kryteriów jakości i ustaleniu kluczowych działań w ramach ich funkcjonowania.

Kryteria jakości i ich funkcjonowanie w polskiej statystyce publicznej

Doskonalenie przydatności badań statystycznych w GUS, tj. ich dostosowanie do potrzeb odbiorców, oparte jest na szerokim procesie konsultacji programu badań statystyki publicznej z użytkownikami. Analizowane są komentarze i uwagi zgłaszane przez użytkowników pod kątem możliwości ich wdrożenia, z uwzględnieniem ograniczeń wynikających z kosztów prowadzenia badań, obciążenia respondentów, problemów wynikających z konieczności dokonywania trudnych wyborów między porównywalnością danych a ich przydatnością, dokładnością danych a ich przydatnością itd. Podjęto prace nad dalszym rozwojem badania satysfakcji użytkowników. W ocenie zdolności badań do zaspokojenia potrzeb informacyjnych dużą rolę odgrywa Komisja Programowa, Komisja Metodologiczna, Rada Statystyki oraz Naukowa Rada Statystyczna — w identyfikowaniu priorytetowych obszarów badawczych i priorytetów negatywnych. Poprawa dokładności danych statystycznych jest prowadzona systematycznie, m.in. poprzez:

- analizę błędów losowych i nielosowych występujących w badaniach statystycznych
- doskonalenie elektronicznej metody zbierania danych>
- stosowanie reguł walidacyjnych w procesie zbierania, przetwarzania i analizy badań
- stosowanie technik imputacji i estymacji danych przy występowaniu braków odpowiedzi
- intensywne wykorzystywanie źródeł administracyjnych w celu poprawy jakości operatów do badań, imputacji danych, uogólniania wyników w badaniach reprezentacyjnych, zastępowania badań statystycznych danymi administracyjnymi, rozszerzenia możliwości analitycznych,
- integrację i konsolidację badań (Kierunki rozwoju..., 2012).

Po zakończeniu każdego badania sporządzany jest raport z jego przebiegu, który stanowi podstawę do wdrażania wniosków usprawniających w zakresie eliminowania błędów losowych i nielosowych, np. wprowadzenie zmian w formularzu, objaśnieniach do formularza oraz w wytycznych do kolejnej edycji badania. Należy zauważyć, że dokonywana jest ocena ex post badania, która stanowi podstawę do podejmowania działań prewencyjnych przed rozpoczęciem następnej edycji badania. Terminowość i punktualność danych jest przestrzegana w oparciu o terminy określone w przepisach prawnych, harmonogramach badań i tytułowych planach wydawniczych GUS. Dzięki zmianom w metodach badań polegających na stosowaniu metod mieszanych w procesach zbierania danych, wykorzystywaniu źródeł administracyjnych, integracji różnych źródeł informacji i stosowania tzw. „szybkich szacunków” skróceniu ulega odstęp czasu między okresem referencyjnym, w którym dane zjawisko jest opisywane a terminem, kiedy informacja o badanym zjawisku jest rozpowszechniana i udostępniana użytkownikom. Dostępność i przejrzystość badań są doskonalone poprzez wykorzystanie różnorodnych form udostępniania informacji statystycznych (konferencje prasowe, Internet, CD itp.) i metod wizualizacji danych. Istotną rolę odgrywa tu doskonalenie systemu metadanych, ze zwróceniem uwagi na ich funkcję informacyjną niezbędną do

prawidłowej interpretacji danych statystycznych. Dostęp do zanonimizowanych danych jednostkowych odbywa się z przestrzeganiem procedur dotyczących zachowania tajemnicy statystycznej. Informacje o jakości danych statystycznych prezentowane są w sposób przystępny w publikacjach statystycznych i raportach jakości. Porównywalność danych jest zapewniana poprzez stosowanie standardów, m.in. w zakresie pojęć, klasyfikacji, rejestrów statystycznych oraz poprzez zapewnienie przeliczeń danych w warunkach porównywalnych, np. w przypadku zmian w klasyfikacjach. Dzięki stwarzaniu warunków niezbędnych do porównywalności danych, poprzez stosowanie tych samych standardów, możliwa jest ich integracja i racjonalne wykorzystanie zasobów osobowych i finansowych. Spójność badań jest analizowana głównie pod kątem ich zakresu podmiotowego i przedmiotowego, częstotliwości zbierania danych oraz stosowanych przekrojów dla zmiennych. Zidentyfikowanie związków koherencyjnych między badaniami w ramach danej dziedziny i między dziedzinami umożliwia redukcję obciążenia respondentów, eliminowanie redundancji danych oraz rozszerzenie możliwości prowadzenia analiz statystycznych w celu jak najpełniejszego zaspokojenia potrzeb użytkowników. Porównywalność i spójność odgrywają ważną rolę w tworzeniu zintegrowanego systemu badań gospodarczych oraz badań społecznych. Niekiedy dochodzi do konfliktów między poszczególnymi kryteriami jakości i wówczas pojawia się problem trudnego wyboru. Skrócenie czasu zbierania danych w badaniu poprawi jego terminowość, może jednak mieć negatywny wpływ na jego dokładność, w wyniku pogorszenia się wskaźnika braków odpowiedzi. Z kolei wprowadzenie dodatkowych przekrojów danych na poziomie regionalnym wpłynie korzystnie na ocenę przydatności badania, ale z drugiej strony napotka problem związany z obciążeniem badania błędami na poziomie danych regionalnych z powodu niedostatecznej optymalizacji próby. Zbieranie danych na poziomie przekrojów regionalnych może wydłużyć czas realizacji badania i jego terminowość. Zmiana w definicjach danych i stosowanych klasyfikacjach poprawia z jednej strony ich przydatność, a z drugiej powoduje przerwy w szeregach czasowych danych z powodu braku ich porównywalności. Powstają również problemy z zachowaniem spójności danych z innymi danymi. Odrębną kwestię przy integracji danych stanowią problemy jakości związane z korzystaniem z zewnętrznych systemów informacyjnych. Są one wykorzystywane przez statystykę do różnych celów, tj. do zastępowania badań statystycznych, rozszerzenia ich zawartości informacyjnej o dodatkowe zmienne, aktualizacji operatów do badań, imputacji, estymacji. Istotne jest zapewnienie metadanych, w tym metadanych, dotyczących jakości. Przy ocenie jakości źródeł zewnętrznych nie występują błędy wynikające z budowy kwestionariusza czy mające charakter losowy. Dość istotną kwestią o charakterze jakościowym pozostaje dla tych źródeł zdolność do integracji ze źródłami statystycznymi i zapewnienie porównywalnych i spójnych serii danych. Przy podejmowaniu decyzji o korzystaniu ze źródeł zewnętrznych powinna być brana pod uwagę analiza kosztów w stosunku do efektywności pozyskanych tą drogą danych. Wykorzystanie zewnętrznych źródeł wiąże się z redukcją kosztów prowadzenia badań i ograniczeniem obciążenia respondentów, co ma wpływ na rozwój korzystnej współpracy GUS z dostawcami danych. W celu jak najpełniejszego korzystania ze źródeł zewnętrznych, statystycy powinni mieć wpływ na ich projektowanie oraz wdrażanie standardów w zakresie definicji zmiennych i stosowanych klasyfikacji. Niezbędny jest dostęp do odpowiednich metadanych i zapewnienie warunków do standaryzacji poprzez wzmocnienie funkcji koordynacyjnej GUS w tym zakresie i roli w systemie informacyjnym państwa. Standaryzacja stanowi podstawę do tworzenia interoperacyjności systemów i ich integracji. Systemy powinny być aktualizowane na podstawie innych systemów. Należy doskonalić metody przetwarzania (w tym metody walidacji) i analizy danych. Należy stosować metody oparte na wiedzy naukowej w zakresie przetwarzania danych, tj. doboru i łączenia rekordów, postępowania z brakującymi informacjami, występowaniem wartości odstających. Statystycy powinni mieć wpływ na opracowanie harmonogramów przekazywania danych z systemów administracyjnych dla potrzeb statystyki. Dostępność i przejrzystość powinny być zapewnione przez

standardowe formaty udostępniania i wymiany danych oraz metadanych. Powinny być stosowane standardowe metody ochrony danych. Systemy powinny mieć zagwarantowane warunki stabilności funkcjonowania. Wszelkie zmiany o charakterze prawnym lub metodologicznym w funkcjonowaniu systemów powinny znaleźć odzwierciedlenie w procedurach rewizji danych. Należy zauważyć, że doskonalenie jakości badań statystycznych wymaga nie tylko znajomości kryteriów jakości, ale działania usystematyzowanego, przestrzegania zarówno krajowych, jak również europejskich i międzynarodowych norm, wytycznych i dobrych praktyk, w tym Europejskiego Kodeksu Praktyk Statystycznych. Istotnym elementem w tym działaniu jest zapewnienie odpowiedniej organizacji i standardowych procedur statystycznych, wdrażanych od momentu projektowania i zbierania danych aż po zatwierdzenie i rozpowszechnianie wyników. Istotne jest wykorzystanie efektywnych modeli zarządzania jakością, standardów jakości ESS oraz metod pomiaru, oceny i monitorowania jakości. Koszty wdrażania usprawnień jakościowych w ESS nie powinny jednak przewyższać korzyści wynikających z wprowadzanych zmian, ale umożliwiać poprawę efektywności funkcjonowania krajowych systemów statystycznych przy racjonalnej alokacji zasobów finansowych, osobowych i rzeczowych.

Zarządzanie jakością na szczeblu strategicznym i operacyjnym

Należy zauważyć, że przy tworzeniu podstaw do zarządzania jakością na poziomie strategicznym i operacyjnym w GUS ważną rolę odegrała współpraca międzynarodowa. Znaczący postęp w przygotowaniu zmian organizacyjnych i doskonaleniu systemowego podejścia w GUS w zarządzaniu jakością badań statystycznych w polskiej statystyce publicznej nastąpił podczas współpracy w ramach porozumienia bliźniaczego GUS i Statistics Sweden dotyczącego Projektu Phare 2003 na temat „Podwyższenia jakości polskiej statystyki”, realizowanego w latach 2004—2006 oraz podczas pierwszego przeglądu partnerskiego, który miał miejsce w GUS w dniach 25—27.04.2007 r. Celem przeglądu partnerskiego było wytyczenie akcji usprawniających implementację zasad Europejskiego Kodeksu Praktyk Statystycznych (EKPS), podstawowego standardu jakości Europejskiego Systemu Statystycznego, który sformułował zasady poprawy wiarygodności statystyki publicznej na poziomie instytucjonalnym, produktów i procesów statystycznych. Rekomendacje z przeglądu partnerskiego dotyczyły m.in.: opracowania koncepcji szerszego wykorzystania źródeł administracyjnych dla potrzeb spisu powszechnego, zwiększenia dostępu do metadanych za pomocą portalu informacyjnego, wdrażania sprawozdawczości elektronicznej, zaangażowania pracowników naukowych w doskonalenie metodologii badań statystycznych, poprawy jakości operatów do badań poprzez szersze wykorzystanie źródeł administracyjnych do ich aktualizacji. Jedną z rekomendacji przeglądu partnerskiego było także utworzenie w GUS jednostki zajmującej się przygotowaniem standardowych zasad i metod poprawy jakości badań statystycznych zgodnie ze standardami europejskimi. W wyniku realizacji powyższej rekomendacji w 2008 r. utworzono Samodzielne Stanowisko ds. Jakości w Departamencie Metodologii, Standardów i Rejestrów GUS, które było odpowiedzialne za koordynowanie wdrażania zasad Europejskiego Kodeksu Praktyk Statystycznych (EKPS) w resorcie statystyki publicznej, przygotowanie procedur, instrukcji i wytycznych w zakresie jakości oraz za prowadzenie szkoleń. W chwili obecnej (rok 2013) zadania związane z realizacją zasady 4. EKPS (zobowiązanie do zapewnienia odpowiedniej jakości) są prowadzone w Departamencie Metodologii, Standardów i Rejestrów GUS we współpracy z Urzędem Statystycznym w Łodzi. Zadania te obejmują:

- koordynowanie monitoringu wdrażania zasad EKPS w jednostkach statystyki publicznej i przygotowanie raportów do Eurostatu z tego zakresu
- wdrażanie Zarządzenia nr 35 Prezesa GUS z dnia 28.12.2011 r. w sprawie pomiaru, oceny oraz monitorowania jakości badań statystycznych w służbach statystyki publicznej. Zarządzenie wdraża do praktyki statystycznej narzędzia do oceny i monitorowania jakości: raporty i mierniki jakości, listy kontrolne, przeglądy jakości

- prowadzenie szkoleń z zakresu jakości: szkolenie na temat jakości w statystyce publicznej w grudniu 2008 r. przeprowadzono w Jachrance, szkolenia systematyczne dla nowych pracowników w trakcie służby przygotowawczej, szkolenia po udziale w szkoleniach zagranicznych, warsztaty z zakresu zastosowania narzędzi do opisu, pomiaru i monitorowania jakości w badaniu statystycznym. W 2012 r. przeprowadzono trzy takie szkolenia. Przygotowuje się również szkolenie metodą e-learning oraz prowadzenie instruktaży do przeglądów jakości w 2013 r.
- udostępnianie materiałów na temat jakości w Intranecie w folderze „Jakość w statystyce” (m.in. podstawowe standardy jakości ESS, informacje z przeglądu partnerskiego, materiały ze szkoleń i warsztatów) oraz na stronie internetowej GUS co umożliwi popularyzację wiedzy na temat jakości oraz samokształcenie statystyków.

Zarządzanie jakością na szczeblu strategicznym odbywa się na podstawie planów wieloletnich i rocznych działań polskiej statystyki publicznej zatwierdzanych przez kierownictwo GUS, priorytetów określanych podczas posiedzeń Prezydium Kolegium GUS oraz prac prowadzonych przez Komisję Metodologiczną i Komisję Programową. Zarządzanie jakością na szczeblu operacyjnym jest wykonywane przez jednostki koordynacyjne, tj. Departament Metodologii, Standardów i Rejestrów i US Łódź w zakresie doskonalenia standardowych narzędzi pomiaru, oceny i monitorowania jakości badań statystycznych i wdrażania powyższych narzędzi w badaniach statystycznych oraz przez departamenty autorskie i urzędy statystyczne w zakresie poprawy jakości badań statystycznych pozostających w ich kompetencji. W ramach zarządzania jakością zarówno na szczeblu strategicznym, jak i operacyjnym jest zapewniona spójność ze standardami jakości Europejskiego Systemu Statystycznego tj. znowelizowanym Europejskim Kodeksem Praktyk Statystycznych z 28.09.2011 r. (Deklaracja Jakości Europejskiego Systemu Statystycznego stanowi część tego Kodeksu), zaleceniami grupy wiodących ekspertów LEG, regulacją Parlamentu Europejskiego i Rady nr 223/2009 na temat statystyki europejskiej i jej nowelizacją, Komunikatem Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady COM (2011) 211 finał na temat efektywnego zarządzania jakością w statystyce europejskiej. Pracownicy GUS uczestniczą w doskonaleniu Europejskiego Systemu Statystycznego poprzez udział w pracach grup roboczych i zadaniowych Eurostatu dotyczących doskonalenia jakości badań (grupa robocza „Jakość w statystyce”, grupa zadaniowa Eurostatu dotycząca przygotowania metodologii kolejnej rundy przeglądu partnerskiego). Ponadto w celu wzmocnienia wiarygodności statystyki publicznej realizowane są prace związane z zaangażowaniem strony rządowej w zapewnienie zaufania do statystyki publicznej poprzez stworzenie warunków instytucjonalnych dla niezależności zawodowej, pełnienia funkcji koordynacyjnej w zakresie programu badań statystycznych, metod i procedur, dostępu do źródeł administracyjnych i ich dostosowania do celów statystycznych. Prace prowadzone są w ramach tematu (Commitments on Confidence) Dokument CoC został wymieniony jako instrument do budowania wiarygodnej statystyki w projekcie znowelizowanej regulacji nr 223/2009 na temat statystyki europejskiej. Rząd kraju członkowskiego bierze odpowiedzialność za stworzenie odpowiednich warunków instytucjonalnych dla rozwoju krajowego systemu statystycznego, które zapewniałyby tworzenie wiarygodnych statystyk o odpowiedniej jakości. Instrument CoC należy traktować więc jako rozwiązanie służące wzmocnieniu wdrażania Europejskiego Kodeksu Praktyk Statystycznych i doskonaleniu jakości statystyki w krajach członkowskich. W warunkach GUS realizacja celów dokumentu CoC jest zapewniona na podstawie nowelizowanego rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady nr 223/2009 w sprawie statystyki europejskiej, wdrażania EKPS i zmian w ustawie o statystyce publicznej. Jest rzeczą oczywistą, że zarządzanie jakością na szczeblu strategicznym i operacyjnym w GUS nie mogłoby efektywnie funkcjonować, gdyby nie zostało wsparte przez standardy jakości i narzędzia oceny, pomiaru i monitorowania jakości badań statystycznych.

Standardy jakości

W Głównym Urzędzie Statystycznym standardy jakości ESS odgrywają ważną rolę w doskonaleniu zarządzania jakością (Dmochowska, 2001). Są to: Deklaracja Jakości Europejskiego Systemu Statystycznego, Zalecenia Grupy Kierującej Jakością LEG i Europejski Kodeks Praktyk Statystycznych. Deklaracja Jakości Europejskiego Systemu Statystycznego została przyjęta we wrześniu 2001 r. na 42 spotkaniu Komitetu ds. Programu Statystycznego, zawierała określenie misji i wizji Europejskiego Systemu Statystycznego oraz zasady niezbędne do ich realizacji, tj. uwzględnianie potrzeb użytkowników, stałe ulepszenia, zobowiązania dotyczące jakości, dostęp do informacji, partnerstwo w ramach Europejskiego Systemu Statystycznego i poza nim, uwzględnienie potrzeb dostawców danych, zobowiązanie do przewodzenia, systematyczne zarządzanie jakością, efektywne i skuteczne procesy, zadowolenie i stałe doskonalenie personelu. Obecnie Deklaracja Jakości ESS stanowi preambułę do znowelizowanego Europejskiego Kodeksu Praktyk Statystycznych z dnia 28.09.2011 r. Zalecenia Grupy Wiodących Ekspertów ds. Jakości LEG, przyjęte na 42 spotkaniu Komitetu ds. Programu Statystycznego we wrześniu 2001 r., zawierają 21 zasad składających się na kompleksowe podejście do zagadnienia jakości w Europejskim Systemie Statystycznym. Wśród 21 zasad coraz większą rolę odgrywają: poprawa relacji z respondentami i innymi dostawcami danych, informacje o jakości produktu zgodnie z komponentami jakości Europejskiego Systemu Statystycznego, przygotowywanie podręczników zawierających zestaw dobrych praktyk dotyczących produkcji statystycznej oraz programy szkoleniowe dotyczące doskonalenia jakości badań statystycznych.

Europejski Kodeks Praktyk Statystycznych (EKPS) został przyjęty przez Komitet ds. Programu Statystycznego 24.02.2005 r. i wprowadzony w dniu 25.05.2005 r. Komunikatem Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie niezależności, wiarygodności i odpowiedzialności krajowych i wspólnotowych organów statystycznych. Europejski Kodeks Praktyk Statystycznych odzwierciedla Podstawowe Zasady Statystyki Oficjalnej uchwalone przez Komisję Statystyczną ONZ oraz opiera się na Deklaracji Jakości ESS i zaleceniach grupy LEG. Składa się on z 15 zasad wyodrębnionych w ramach środowiska instytucjonalnego, procesów statystycznych oraz wyników badań statystycznych. Obecnie Europejski Kodeks Praktyk Statystycznych został znowelizowany i przyjęty przez Komitet ds. Europejskiego Systemu Statystycznego w dniu 28.09.2011 r.

Najważniejsze zmiany wprowadzone do EKPS dotyczyły:

- włączenia skróconej wersji Deklaracji Jakości do przedmowy EKPS
- zapewnienia spójności z regulacją Parlamentu i Rady Europejskiej nr 223/ 2009 na temat statystyki europejskiej np. termin statystyka oficjalna (official statistics) został zastąpiony terminem statystyka europejska (European statistics)
- rewizji zasady 4. zobowiązania do zapewnienia jakości z powodu włączenia Deklaracji Jakości do przedmowy EKPS i zastosowania nowych wskaźników, które odnoszą się do polityki jakości i zarządzania jakością, procedur i produktów
- udostępnienia informacji o polityce poufności użytkownikom zewnętrznym
- wprowadzenia nowych informacji dotyczących m.in.: powoływania i odwoływania najwyższego kierownictwa urzędów statystycznych niezależne od okoliczności politycznych (zasada 1. EKPS), polityki jakości i zarządzania jakością (zasada 4. EKPS), głównych rewizji lub zmian w metodologii (zasada 6. EKPS), zwiększenia roli danych administracyjnych w badaniach statystycznych (zasada 8. i 9. EKPS — urzędy statystyczne dążą do udziału w procesie projektowania systemów administracyjnych, zawierane są umowy między gestorami danych administracyjnych a jednostkami statystycznymi w celu wykorzystania danych do celów statystycznych i stosowania zasad EKPS, jednostki statystyczne współpracują z gestorami danych administracyjnych w celu zapewnienia odpowiedniej jakości danych, promowane są rozwiązania mające na celu łączenie danych w celu redukcji obciążenia), prowadzenia

badań satysfakcji użytkowników w sposób systematyczny (zasada 11. EKPS), zamieszczania informacji o wykorzystaniu danych administracyjnych w opisach metodologicznych (zasada 15. EKPS).

Praktyka statystyczna potwierdziła, że EKPS stał się jednym z najważniejszych standardów jakości ESS prowadzącym do tworzenia efektywnej, nowoczesnej i terminowej statystyki.

Monitoring wdrażania EKPS odbywa się na podstawie przeglądów partnerskich i samooceny.

Ostatnia samoocena według kwestionariusza przygotowanego przez Eurostat miała miejsce w GUS według stanu na dzień 31.03.2013 r. Z monitoringu wdrażania EKPS w polskiej statystyce publicznej wynika, że spośród 41 akcji usprawniających sformułowanych w 2007 r. obecnie w realizacji jest 11 akcji (27%), które mają charakter długofalowy i od dłuższego czasu znajdują się w trakcie realizacji. Są to głównie: wykorzystanie źródeł administracyjnych do celów statystycznych, poprawa jakości operatów do badań statystycznych, stosowanie metod imputacji w badaniach statystycznych, doskonalenie metodologii rachunków środowiskowych, budowa kompleksowego systemu metadanych oraz przygotowanie rozwiązań informatycznych umożliwiających projektowanie przez użytkownika analiz dostosowanych do własnych potrzeb.

Znaczące osiągnięcia wynikające z wdrażania zasad EKPS w GUS w ciągu ostatnich lat to:

- wprowadzenie sprawozdawczości elektronicznej od 1.01.2009 r. w ramach zasady 9. EKPS — unikanie nadmiernego obciążenia respondentów, zasady 10. EKPS — opłacalność, zasady 12. EKPS — dokładność i rzetelność
- opracowanie koncepcji szerszego wykorzystania źródeł administracyjnych dla potrzeb spisu powszechnego i wykorzystanie metody mieszanej w spisie powszechnym w ramach zasady 9. EKPS — unikanie nadmiernego obciążenia respondentów
- wykorzystanie źródeł administracyjnych w badaniach statystycznych w ramach zasady 9. EKPS — unikanie nadmiernego obciążenia respondentów i zasady 10. EKPS — opłacalność
- zaangażowanie pracowników naukowych w doskonalenie metodologii badań w ramach zasady 7. EKPS — rzetelna metodologia: konferencje, seminaria, kongresy (Kongres Statystyki Polskiej w Poznaniu w 2012 r., II Kongres Demograficzny „Polska w Europie — Przyszłość demograficzna” w 2012 r., specjalna konferencja w Pałacu Prezydenckim z okazji 95-lecia Głównego Urzędu Statystycznego w 2013 r.), prace Komisji Metodologicznej, istnienie Instytutu Statystyki (powołany w grudniu 2009 i zlikwidowany w grudniu 2010 r.)
- poprawa jakości operatów poprzez zastosowanie źródeł administracyjnych do ich aktualizacji w ramach zasady 12. EKPS — dokładność i rzetelność.

Należy zauważyć, że skuteczne wdrażanie Europejskiego Kodeksu Praktyk Statystycznych w GUS jest zapewnione dzięki:

spójności misji i wizji statystyki publicznej

uczestnictwu GUS w procesie samooceny wdrażania zasad EKPS prowadzonej raz w roku na podstawie

kwestionariuszy Eurostatu

szkoleniom na temat jakości w statystyce

systematycznemu podnoszeniu poziomu wiedzy na temat EKPS w wyniku dostępu do dokumentacji przez Intranet (folder publiczny MS — Jakość w statystyce) oraz udostępnieniu podstawowych informacji o jakości dla użytkowników zewnętrznych na stronie internetowej GUS.

Akcje usprawniające wynikające z oceny funkcjonowania Europejskiego Kodeksu Praktyk Statystycznych wytyczają główne kierunki prac w zakresie jakości w resorcie statystyki publicznej. Mają one na celu m.in:

- redukcję obciążenia respondentów poprzez m.in. doskonalenie elektronicznej metody zbierania danych w badaniach przedsiębiorstw, wykorzystywanie metod mieszanych w badaniach społecznych (CAPI, CATI, CAII), szersze wykorzystanie źródeł administracyjnych do: aktualizacji operatów, integracji badań statystycznych, redukcji braków odpowiedzi w wyniku stosowania imputacji i estymacji, stosowanie metod integracji danych z badań i źródeł administracyjnych oraz doskonalenie metodologii badań reprezentacyjnych i zastępowanie nimi badań pełnych
- priorytetyzację badań objętych programem badań statystycznych statystyki publicznej poprzez lepsze dostosowanie do potrzeb użytkowników w wyniku analizy kosztów i korzyści badań, doskonalenie jakości operatów do badań, budowę nowej organizacji badań statystycznych
- usprawnienie funkcjonowania sieci ankieterów
- szerszą implementację standardów jakości Europejskiego Systemu Statystycznego
- doskonalenie systemu metadanych i budowy zintegrowanych systemów informacji statystycznej
- doskonalenie metodologii badań statystycznych poprzez prowadzenie prac metodologicznych dotyczących wdrażania nowych metod badawczych, opracowania metodyki integracji różnych źródeł informacji, prowadzenia szybkich szacunków, opracowania rachunków satelitarnych, przygotowania wskaźników do pomiaru nowych zjawisk badawczych
- rozwijanie działań na rzecz badań obciążenia respondentów i satysfakcji użytkowników informacji statystycznej, prowadzenie działalności edukacyjnej z zakresu jakości w statystyce publicznej.

W Głównym Urzędzie Statystycznym standardy jakości ESS odgrywają ważną rolę w doskonaleniu zarządzania jakością (Dmochowska, 2001). Są to: Deklaracja Jakości Europejskiego Systemu Statystycznego, Zalecenia Grupy Kierującej Jakością LEG i Europejski Kodeks Praktyk Statystycznych. Deklaracja Jakości Europejskiego Systemu Statystycznego została przyjęta we wrześniu 2001 r. na 42 spotkaniu Komitetu ds. Programu Statystycznego, zawierała określenie misji i wizji Europejskiego Systemu Statystycznego oraz zasady niezbędne do ich realizacji, tj. uwzględnianie potrzeb użytkowników, stałe ulepszenia, zobowiązania dotyczące jakości, dostęp do informacji, partnerstwo w ramach Europejskiego Systemu Statystycznego i poza nim, uwzględnienie potrzeb dostawców danych, zobowiązanie do przewożenia, systematyczne zarządzanie jakością, efektywne i skuteczne procesy, zadowolenie i stałe doskonalenie personelu. Obecnie Deklaracja Jakości ESS stanowi preambułę do znowelizowanego Europejskiego Kodeksu Praktyk Statystycznych z dnia 28.09.2011 r.

Zalecenia Grupy Wiodących Ekspertów ds. Jakości LEG, przyjęte na 42 spotkaniu Komitetu ds. Programu Statystycznego we wrześniu 2001 r., zawierają 21 zasad składających się na kompleksowe podejście do zagadnienia jakości w Europejskim Systemie Statystycznym. Wśród 21 zasad coraz większą rolę odgrywają: poprawa relacji z respondentami i innymi dostawcami danych, informacje o jakości produktu zgodnie z komponentami jakości Europejskiego Systemu Statystycznego, przygotowywanie podręczników zawierających zestaw dobrych praktyk dotyczących produkcji statystycznej oraz programy szkoleniowe dotyczące doskonalenia jakości badań statystycznych.

Europejski Kodeks Praktyk Statystycznych (EKPS) został przyjęty przez Komitet ds. Programu

Statystycznego 24.02.2005 r. i wprowadzony w dniu 25.05.2005 r. Komunikatem Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie niezależności, wiarygodności i odpowiedzialności krajowych i wspólnotowych organów statystycznych. Europejski Kodeks Praktyk Statystycznych odzwierciedla Podstawowe Zasady Statystyki Oficjalnej uchwalone przez Komisję Statystyczną ONZ oraz opiera się na Deklaracji Jakości ESS i zaleceniach grupy LEG. Składa się on z 15 zasad wyodrębnionych w ramach środowiska instytucjonalnego, procesów statystycznych oraz wyników badań statystycznych. Obecnie Europejski Kodeks Praktyk Statystycznych został znowelizowany i przyjęty przez Komitet ds. Europejskiego Systemu Statystycznego w dniu 28.09.2011 r.

Najważniejsze zmiany wprowadzone do EKPS dotyczyły:

- włączenia skróconej wersji Deklaracji Jakości do przedmowy EKPS,
- zapewnienia spójności z regulacją Parlamentu i Rady Europejskiej nr 223/ 2009 na temat statystyki europejskiej np. termin statystyka oficjalna (official statistics) został zastąpiony terminem statystyka europejska (European statistics),
- rewizji zasady 4. zobowiązania do zapewnienia jakości z powodu włączenia Deklaracji Jakości do przedmowy EKPS i zastosowania nowych wskaźników, które odnoszą się do polityki jakości i zarządzania jakością, procedur i produktów,
- udostępnienia informacji o polityce poufności użytkownikom zewnętrznym,
- wprowadzenia nowych informacji dotyczących m.in.: powoływania i odwoływania najwyższego kierownictwa urzędów statystycznych niezależne od okoliczności politycznych (zasada 1. EKPS), polityki jakości i zarządzania jakością (zasada 4. EKPS), głównych rewizji lub zmian w metodologii (zasada 6. EKPS), zwiększenia roli danych administracyjnych w badaniach statystycznych (zasada 8. i 9. EKPS — urzędy statystyczne dążą do udziału w procesie projektowania systemów administracyjnych, zawierane są umowy między gestorami danych administracyjnych a jednostkami statystycznymi w celu wykorzystania danych do celów statystycznych i stosowania zasad EKPS, jednostki statystyczne współpracują z gestorami danych administracyjnych w celu zapewnienia odpowiedniej jakości danych, promowane są rozwiązania mające na celu łączenie danych w celu redukcji obciążenia), prowadzenia badań satysfakcji użytkowników w sposób systematyczny (zasada 11. EKPS), zamieszczania informacji o wykorzystaniu danych administracyjnych w opisach metodologicznych (zasada 15. EKPS).

Praktyka statystyczna potwierdziła, że EKPS stał się jednym z najważniejszych standardów jakości ESS prowadzącym do tworzenia efektywnej, nowoczesnej i terminowej statystyki.

Monitoring wdrażania EKPS odbywa się na podstawie przeglądów partnerskich i samooceny.

Ostatnia samoocena według kwestionariusza przygotowanego przez Eurostat miała miejsce w GUS według stanu na dzień 31.03.2013 r. Z monitoringu wdrażania EKPS w polskiej statystyce publicznej wynika, że spośród 41 akcji usprawniających sformułowanych w 2007 r. obecnie w realizacji jest 11 akcji (27%), które mają charakter długofalowy i od dłuższego czasu znajdują się w trakcie realizacji. Są to głównie: wykorzystanie źródeł administracyjnych do celów statystycznych, poprawa jakości operatów do badań statystycznych, stosowanie metod imputacji w badaniach statystycznych, doskonalenie metodologii rachunków środowiskowych, budowa kompleksowego systemu metadanych oraz przygotowanie rozwiązań informatycznych umożliwiających projektowanie przez użytkownika analiz dostosowanych do własnych potrzeb.

Znaczące osiągnięcia wynikające z wdrażania zasad EKPS w GUS w ciągu ostatnich lat to:

- wprowadzenie sprawozdawczości elektronicznej od 1.01.2009 r. w ramach zasady 9. EKPS — unikanie nadmiernego obciążenia respondentów, zasady 10. EKPS — opłacalność, zasady 12. EKPS — dokładność i rzetelność,

- opracowanie koncepcji szerszego wykorzystania źródeł administracyjnych dla potrzeb spisu powszechnego i wykorzystanie metody mieszanej w spisie powszechnym w ramach zasady 9. EKPS — unikanie nadmiernego obciążenia respondentów; wykorzystanie źródeł administracyjnych w badaniach statystycznych w ramach zasady 9. EKPS — unikanie nadmiernego obciążenia respondentów zasady 10. EKPS — opłacalność
- zaangażowanie pracowników naukowych w doskonalenie metodologii badań w ramach zasady 7. EKPS — rzetelna metodologia: konferencje, seminaria, kongresy (Kongres Statystyki Polskiej w Poznaniu w 2012 r., II Kongres Demograficzny „Polska w Europie — Przyszłość demograficzna” w 2012 r., specjalna konferencja w Pałacu Prezydenckim z okazji 95-lecia Głównego Urzędu Statystycznego w 2013 r.), prace Komisji Metodologicznej, istnienie Instytutu Statystyki (powołany w grudniu 2009 i zlikwidowany w grudniu 2010 r.)
- poprawa jakości operatów poprzez zastosowanie źródeł administracyjnych do ich aktualizacji w ramach zasady 12. EKPS — dokładność i rzetelność.

Należy zauważyć, że skuteczne wdrażanie Europejskiego Kodeksu Praktyk Statystycznych w GUS jest zapewnione dzięki: spójności misji i wizji statystyki publicznej z zasadami EKPS. Misją statystyki publicznej jest dostarczanie wiarygodnych, rzetelnych, niezależnych oraz wysokiej jakości informacji statystycznych na temat stanu i zmian zachodzących w społeczeństwie, gospodarce i środowisku naturalnym, odpowiadających na potrzeby użytkowników krajowych i międzynarodowych. Wizja rozwoju określa sposób działania oraz pozycję jaką polska statystyka publiczna zamierza osiągnąć, a także wyznacza wartości jakimi statystyka publiczna będzie się kierować dążąc do realizacji wizji. Jedną z tych wartości są działania statystyki publicznej realizowane z uwzględnieniem zasad znowelizowanego Europejskiego Kodeksu Praktyk Statystycznych dla zwiększenia zaufania do niezależności, rzetelności i odpowiedzialności zarówno polskiej statystyki publicznej, jak i Eurostatu, oraz do wiarygodności i jakości tworzonych i upowszechnianych przez nich statystyk; uczestnictwu GUS w procesie samooceny wdrażania zasad EKPS prowadzonej raz w roku na podstawie kwestionariuszy Eurostatu; szkoleniom na temat jakości w statystyce; systematycznemu podnoszeniu poziomu wiedzy na temat EKPS w wyniku dostępu do dokumentacji przez Intranet (folder publiczny MS — Jakość w statystyce) oraz udostępnieniu podstawowych informacji o jakości dla użytkowników zewnętrznych na stronie internetowej GUS. Akcje usprawniające wynikające z oceny funkcjonowania Europejskiego Kodeksu Praktyk Statystycznych wytyczają główne kierunki prac w zakresie jakości w resorcie statystyki publicznej. Mają one na celu m.in: redukcję obciążenia respondentów poprzez m.in. doskonalenie elektronicznej metody zbierania danych w badaniach przedsiębiorstw, wykorzystywanie metod mieszanych w badaniach społecznych (CAPI, CATI, CAII), szersze wykorzystanie źródeł administracyjnych do: aktualizacji operatów, integracji badań statystycznych, redukcji braków odpowiedzi w wyniku stosowania imputacji i estymacji, stosowanie metod integracji danych z badań i źródeł administracyjnych oraz doskonalenie metodologii badań reprezentacyjnych i zastępowanie nimi badań pełnych, priorytetyzację badań objętych programem badań statystycznych statystyki publicznej poprzez lepsze dostosowanie do potrzeb użytkowników w wyniku analizy kosztów i korzyści badań, doskonalenie jakości operatów do badań, budowę nowej organizacji badań statystycznych, usprawnienie funkcjonowania sieci ankietatorów, szerszą implementację standardów jakości Europejskiego Systemu Statystycznego, doskonalenie systemu metadanych i budowy zintegrowanych systemów informacji statystycznej, doskonalenie metodologii badań statystycznych poprzez prowadzenie prac metodologicznych dotyczących wdrażania nowych metod badawczych, opracowania metodyki integracji różnych źródeł informacji, prowadzenia szybkich szacunków, opracowania rachunków satelitarnych, przygotowania wskaźników do pomiaru nowych zjawisk

badawczych, rozwijanie działań na rzecz badań obciążenia respondentów i satysfakcji użytkowników informacji statystycznej, prowadzenie działalności edukacyjnej z zakresu jakości w statystyce publicznej. Narzędzia wykorzystywane w zarządzaniu jakością W ramach zasady 4. EKPS zobowiązań do zapewnienia odpowiedniej jakości został osiągnięty postęp w wyniku podpisania przez Prezesa GUS zarządzenia wewnętrznego nr 35 z 28.12.2011 r. w sprawie pomiaru, oceny oraz monitorowania jakości badań statystycznych w służbach statystyki publicznej, dzięki któremu począwszy od IV kw. 2012 r. następuje sukcesywne wdrażanie do praktyki statystycznej raportów jakości, mierników jakości, list kontrolnych i przeglądów jakości. Raporty jakości są to sprawozdania o jakości danych zawierające opis podstawowych komponentów jakości: przydatności (ocena potrzeb i satysfakcji użytkowników danych), dokładności, terminowości i punktualności, dostępności i przejrzystości, porównywalności oraz spójności, a także analizę powiązań między komponentami jakości, wysokość kosztów badań i obciążenia respondentów, poufności, transparentności i bezpieczeństwa danych. Raporty jakości w GUS sporządzane są na potrzeby użytkowników krajowych i europejskich. Spośród badań objętych raportami jakości dla potrzeb Eurostatu na szczególną uwagę ze względu na ich rolę w ocenie sytuacji społeczno-gospodarczej kraju, zasługują: rachunki narodowe, statystyka krótkookresowa, zharmonizowany indeks cen dóbr konsumpcyjnych, badanie siły roboczej LFS, badanie wolnych miejsc pracy, badanie indeksu kosztów zatrudnienia, badanie kosztów pracy, badanie struktury wynagrodzeń według zawodów, strukturalna statystyka przedsiębiorstw, badanie PRODCOM, badanie wykorzystania technologii teleinformatycznych ICT i statystyka handlu INTRASTAT/EXTRASTAT.

W pracach nad raportami jakości dla potrzeb krajowych uwzględnione zostały najważniejsze trendy wynikające z regulacji UE i przewodników Eurostatu z zakresu raportowania o jakości, tj.:

- większy nacisk na analizę potrzeb i satysfakcji użytkownika,
- podkreślenie roli poufności, transparentności i bezpieczeństwa danych,
- uzależnienie zawartości raportu jakości od rodzaju analizowanego,
- badania; uproszczenie listy mierników jakości.

W celu ułatwienia prac nad sporządzeniem raportów jakości dla potrzeb krajowych przygotowana została przez Urząd Statystyczny w Łodzi aplikacja do sporządzania raportów jakości w wersji elektronicznej. Standardowa forma raportów, przyjęta w zarządzeniu w sprawie jakości, ułatwia ich porównywanie w czasie w ramach jednej dziedziny statystycznej i między dziedzinami. Raporty jakości i zamieszczane w nich mierniki jakości (dotyczą procesów, jak i produktów statystycznych) są podstawą do dokonywania analiz pod kątem formułowania działań usprawniających w badaniach statystycznych. Usprawnienia podejmowane w badaniach stanowią inspirację do podejmowania prac metodologicznych z zakresu wprowadzenia np. nowej metody zbierania danych, wykorzystania źródeł administracyjnych. Autorzy badań dokonują pomiaru jakości na podstawie poniższych mierników jakości. Lista mierników jakości zalecanych do stosowania w Europejskim Systemie Statystycznym została zaprezentowana w podręczniku Eurostatu „ESS Standard for Quality Reports”, Luksemburg, 2009, str. 28—30.:

- przydatność: stopa dostępnych zmiennych,
- dokładność — współczynnik wariancji, podmiotowy wskaźnik odpowiedzi, przedmiotowy wskaźnik odpowiedzi, stopa imputacji, wskaźnik nadmiernego pokrycia, wskaźnik błędnej edycji, przeciętny rozmiar korekty danych,
- terminowość i punktualność — średni okres między okresem sprawozdawczym a danymi wynikowymi (wstępnymi, ostatecznymi), punktualność harmonogramu publikacji;
- dostępność i przejrzystość — liczba publikacji, liczba baz danych, kompletność metadanych w udostępnionych badaniach,

- porównywalność danych — długość porównywalnych szeregów czasowych, asymetria w porównywalnych szeregach statystycznych,
- spójność — liczba badań wykazujących cechy spójne w zakresie zmiennych,
- pozostałe aspekty jakości — obciążenie jako roczne obciążenie respondenta w godzinach przepracowanych/obciążenie finansowe.

Prace nad miernikami jakości w GUS są doskonalone z uwzględnieniem zmian wdrażanych na forum ESS. Obecnie w ESS trwają prace mające na celu doskonalenie mierników jakości wykorzystywanych w procesie przetwarzania i integracji danych dla zmiennych procesowych i służących ocenie jakości danych administracyjnych. Istotną rolę odgrywa też uwzględnienie mierników jakości wraz ze strukturą raportów jakości w metadanych referencyjnych dotyczących jakości oraz w metadanych o charakterze procesowym (np. metody imputacji i estymacji danych, stopa imputacji).

Listy kontrolne są to zestawy pytań dotyczących rozpoznania problemów jakościowych w badaniu statystycznym i służących samoocenie jakości badania. Powszechnie stosowaną listą pytań kontrolnych w ESS jest lista DESAP.

Lista kontrolna DESAP składa się z 7 obszarów badawczych:

- a) decyzja o podjęciu badania,
- b) projekt badania,
- c) metoda zbierania danych,
- d) metoda przetwarzania danych,
- e) analiza danych i jakości wyników,
- f) dokumentacja badania i rozpowszechnianie wyników,
- g) usprawnienia.

W ramach każdego obszaru badawczego lista kontrolna DESAP wyodrębnia trzy kategorie pytań:

- a) usprawniające,
- b) oceniając,
- c) otwarte

Powyższa lista została dostosowana do warunków GUS i funkcjonuje jako lista LiKoS. Na podstawie odpowiedzi na pytania usprawniające z listy kontrolnej LiKoS statystycy sporządzają profil jakości dla danego badania statystycznego w postaci graficznej. Profil jakości jest podstawowym narzędziem do analizy mocnych i słabych stron badania wraz ze wskazaniem dobrych praktyk i działań naprawczych. Wykorzystuje się go do przeglądów jakości prowadzonych w GUS. Przedmiotem przeglądu jakości są poszczególne lub wybrane fazy badania. W skład zespołu prowadzącego przegląd wchodzi najczęściej: metodolog, ekspert ds. informatycznych w zakresie przetwarzania danych oraz autor badania. Komisja Metodologiczna prowadzi przeglądy badań statystycznych o charakterze strategicznym z udziałem pracowników naukowych. Istotną kwestią przy prowadzeniu przeglądów jakości jest stosowanie analizy SWOT przy ustalaniu mocnych i słabych stron procesu oraz działań usprawniających procesy statystyczne. Cennym rozwiązaniem jest wprowadzenie obowiązku monitorowania wdrażania zaleceń usprawniających w badaniu statystycznym. Takie podejście zapewnia dalsze zaangażowanie statystyków w doskonalenie jakości badań po zakończeniu przeglądów jakości. Organizacją prac związanych z przeglądami jakości zajmują się pracownicy US Łódź (koordynator przeglądów) we współpracy z Departamentem Metodologii, Standardów i Rejestrów. Pod koniec 2012 r. Departament Metodologii, Standardów i Rejestrów zainicjował wspólnie z Urzędem Statystycznym w Łodzi przeprowadzenie pilotażowego przeglądu jakości w celu przetestowania organizacji przeglądu i narzędzi przewidzianych do wykorzystania w przeglądach jakości w

2013 r. Celem przeglądu (26—27.11.2012 r.) były zagadnienia kontroli pracy ankieterów w badaniu PNZ — praca niezarobkowa poza gospodarstwem domowym. Raport ze wspomnianego przeglądu zawierał wnioski usprawniające dla badania PNZ, którego kolejna edycja przewidywana jest do realizacji w 2015 r., oraz wnioski systemowe dotyczące pracy ankieterów. Obecnie jest realizowany plan przeglądów jakości dla 2013 r. Obejmuje on badania istotne z punktu widzenia przygotowania opracowań wtórnych i integracji z różnymi źródłami danych, zapewnienia użytkownikom dostępu do terminowych i punktualnych danych, poprawy dostępności i przejrzystości danych ze zwróceniem uwagi na zapewnienie niezbędnych metadanych w celu umożliwienia ich prawidłowej analizy i interpretacji (m.in. Sprawozdanie o produkcji P-01, Sprawozdanie o wykorzystaniu technologii informacyjno-telekomunikacyjnych w przedsiębiorstwach SSI-01, Badanie apteki i punkty apteczne ZD-5). Kolejnym narzędziem do pomiaru i oceny jakości jest badanie satysfakcji użytkownika. W GUS prowadzi się prace dotyczące badania satysfakcji użytkowników. Badania satysfakcji użytkownika są prowadzone zazwyczaj przed przeglądem partnerskim. Standardowy zakres informacji obejmuje: dziedziny statystyczne, z których korzysta użytkownik, częstotliwość kontaktów z urzędem statystycznym, ogólną ocenę jakości danych pod względem np. kompletności, terminowości i dokładności oraz ocenę kompetencji pracowników urzędu. Inne narzędzia, które są wykorzystywane w celu doskonalenia zarządzania jakością to badanie zaufania do instytucji, rozpoznanie satysfakcji personelu oraz badania obciążeń respondentów. W GUS nie prowadzi się badań zaufania do instytucji i badań satysfakcji personelu z wyłączeniem badań oceniających satysfakcję statystyków z przeprowadzonych szkoleń. Rozpoznanie obciążeń respondentów prowadzone jest zgodnie z zaleceniami Eurostatu na podstawie czasu przepracowanego przez respondentów na przygotowanie danych i wypełnienie kwestionariusza. W zależności od stopnia wdrożenia omówionych wyżej metod dotyczących pomiaru, oceny oraz monitorowania jakości Eurostat rozróżnia trzy poziomy zaawansowania prac związanych z doskonaleniem jakości badań statystycznych w krajach członkowskich: podstawowy, średniozaawansowany i zaawansowany.

W ramach poziomu podstawowego zarządzania jakością badań statystycznych kraje członkowskie powinny:

- prowadzić badania satysfakcji,
- użytkowników,
- sporządzać raporty jakości i mierniki jakości,
- analizować zmienne procesowe,
- W ramach poziomu średniozaawansowanego zakłada się, że kraje członkowskie,
- prowadzą audyty/przeglądy jakości,
- dokonują samooceny jakości,
- prowadzą badania satysfakcji użytkowników,
- sporządzają raporty jakości i mierniki jakości,
- analizują zmienne procesowe.

W ramach poziomu zaawansowanego kraje członkowskie są w stanie:

- stosować certyfikaty i etykietowanie produktów statystycznych,
- prowadzić audyty/przeglądy jakości,
- dokonywać samooceny jakości,
- prowadzić badania satysfakcji użytkowników,
- sporządzać raporty jakości i mierniki jakości,
- analizować zmienne procesowe (Szutkowska, 2012).

Najwyższy stopień zaawansowania prac dotyczących zarządzania jakością związany jest z przyznaniem

etykiet jakości dla produktów statystycznych i otrzymaniem certyfikatu jakości. Obecnie certyfikat jakości posiadają Słowacki i Litewski Urząd Statystyczny. W GUS realizowane jest zarządzanie jakością na poziomie średniozaawansowanym, tj.: samoocena, sporządzanie raportów jakości i mierników jakości, prowadzenie przeglądów jakości, rozpoznanie potrzeb użytkowników i ich satysfakcji (metody pośrednie — konsultacje i kontakty z użytkownikami, metody bezpośrednie — prace nad badaniem satysfakcji użytkowników).

Wdrażanie narzędzi oceny, pomiaru i doskonalenia jakości badań statystycznych do praktyki statystycznej wpływa na kształtowanie kultury organizacyjnej GUS i na postawy pro jakościowe kadry statystycznej. Następuje wzrost zaangażowania i motywacji statystyków w doskonalenie jakości badań statystycznych poprzez wykonywanie przez nich prac związanych z samooceną jakości, opracowywaniem raportów i mierników jakości, udziałem w przeglądach jakości badań statystycznych. Statystycy nabywają i utrwalają praktyczną wiedzę związaną z formułowaniem działań usprawniających w oparciu o elementy analizy SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats). Jej celem jest ustalenie przyczyn słabych stron badania i sposoby ich wyeliminowania w następnych edycjach badania. Formułują zadania istotne dla poprawy jakości procesu statystycznego zwracając uwagę na ich aspekty pragmatyczne. Do formułowania usprawnień i sposobów ich wdrażania wykorzystywane jest podejście SMART (Specific, Measurable, Realistic, Time-scaled). Wnioski wynikające z usprawnień jakościowych mają wpływ na tematy prac metodologicznych realizowanych przez statystyków. Są one zgodne z kierunkami strategicznymi urzędu, z zasadami i procedurami odzwierciedlonymi w zarządzeniach wewnętrznych Prezesa GUS, mają wpływ na podejmowanie konkretnych działań na szczeblu operacyjnym w ramach procesu ciągłego doskonalenia jakości badań statystycznych. Statystycy dostosowują się do zmian związanych z wdrażaniem usprawnień i innych prac wynikających z wdrażania Europejskiego Kodeksu Praktyk Statystycznych. Dokonują trudnych wyborów w przypadku wystąpienia konfliktów między kryteriami jakości, np. między poprawą terminowości danych a ich dokładnością, między zwiększeniem przydatności danych poprzez zmiany m.in. w definicjach badanych zmiennych a możliwością prezentacji danych w warunkach porównywalnych. Przygotowują się do drugiej rundy przeglądu partnerskiego, która wymagać będzie zwrócenia szczególnej uwagi na praktyczne aspekty implementacji zasad Europejskiego Kodeksu Praktyk Statystycznych w badaniach statystycznych. Następuje budowa kompetencji pracowników w zakresie doskonalenia jakości badań na poziomie operacyjnym i strategicznym. Powstaje sieć ekspertów ds. jakości. Istnieje jednostka centralna, która pełni funkcję departamentu horyzontalnego zapewniającego zachowanie synergii w działaniach prowadzonych na rzecz jakości przez departamenty autorskie oraz urzędy statystyczne prowadzące badania statystyczne z misją i wizją GUS. Sekwencja działań „statystyka — wiedza — rozwój” staje się systemowym podejściem w pracach statystycznych a doskonalenie jakości statystyki — najważniejszym zadaniem służb statystycznych.

Niniejsze opracowanie zawiera przegląd prac z zakresu doskonalenia jakości statystyki publicznej prowadzonych w różnych okresach jej rozwoju tj. przed i po transformacji gospodarczej. Model systemu gospodarczego, stan postępu technologicznego miały wpływ na kształtowanie postaw wobec zagadnienia jakości w statystyce. Wdrożenie mechanizmów rynkowych w naszej gospodarce uruchomiły działania, w których rzetelna, transparentna i dobra jakościowo informacja statystyczna jest podstawą do zaspokojenia popytu informacyjnego i podejmowania efektywnych decyzji mających wpływ na życie gospodarcze i społeczne. Obecnie realizowane prace nad poprawą jakości statystyki publicznej wspierają budowę nowej organizacji badań i modernizację systemu produkcji statystycznej w kierunku podejścia procesowego, prowadzone są projekty w celu poprawy integracji i spójności badań gospodarczych i społecznych, programy zmierzające do unowocześnienia zarządzania zasobami ludzkimi i podwyższenia poziomu ich kompetencji. Tworzona jest kultura organizacji GUS ukierunkowana na poprawę jakości badań

statystycznych, zarządzanie zmianą, adaptację do nowych wymagań i potrzeb użytkowników, rozwiązywanie problemów i ograniczeń związanych z doskonaleniem jakości badań statystycznych. Jednym z takich ograniczeń, w warunkach kryzysu finansowego, jest zapewnienie efektywności działania instytucji w warunkach ograniczonych zasobów finansowych i jednocześnie dostarczanie danych o odpowiedniej jakości. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że efektywność działania GUS zależy od efektywności poszczególnych procesów w tym procesów doskonalenia jakości badań statystycznych. Ograniczanie kosztów prowadzonych badań musi więc odbywać się z zapewnieniem akceptowanego poziomu jakości, który jest możliwy do osiągnięcia dzięki przestrzeganiu wymagań w zakresie standardów jakości.